

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI SƏHİYYƏ NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN TİBB UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

HANİFƏ HAMDİ qızı MUSAYEVA

**DİŞ SIRASI QÜSURLARININ İMPLANTASIYA ÜSULU İLƏ
MÜALİCƏSİ ZAMANI İLTİHABİ AĞIRLAŞMALARIN
PROFİLAKTİKASININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ**

3226.01 – Stomatologiya

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2018

Dissertasiya işi Azərbaycan Tibb Universitetinin Ortopedik stomatologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

tibb üzrə elmlər doktoru, professor

N.A.PƏNAHOV

Rəsmi opponentlər:

tibb üzrə elmlər doktoru, professor

R.M.MƏMMƏDOV

tibb üzrə fəlsəfə doktoru

C.H.HƏSƏNOV

Aparıcı müəssisə: Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun Stomatologiya və üz-çənə cərrahiyyəsi kafedrası

Dissertasiya işi «___»_____ 2018-ci il saat _____-da Azərbaycan Tibb Universitetinin nəzdindəki D 03.015 Dissertasiya Şurasının iclasında müdafiə olunacaqdır.

Ünvan: AZ 1022, Bakı şəhəri, Ənvər Qasimzadə küçəsi 14, Azərbaycan Tibb Universitetinin iclas zalı

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Tibb Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat «___»_____ 2018-ci ildə göndərilmişdir.

D 03.015 Dissertasiya

Şurasının elmi katibi

tibb üzrə fəlsəfə doktoru

R.Ş.TALIŞINSKIY

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı. Aparılmış çoxsaylı tədqiqatlar müxtəlif orqan və sistemlərin xəstəliklərinin üz-çənə sistemində morfoloji və funksional dəyişikliklərə səbəb olduğunu sübut etmişdir. ÜST-nin məlumatına görə, yer kürəsinin müxtəlif sahələrində insanların təxminən 75%-ində diş sıralarının hissəvi olaraq itirilməsi yaxud olmaması müşahidə olunur və bu tip qüsurlar üz-çənə sisteminin ən geniş yayılmış patologiyalarından hesab olunurlar [Johannsen A., Westergren A., Johannsen G., 2010; Loe H, Silness J., 2015; Grusovin, M.G., Coulthard P., 2016]. Əksər hallarda bir və yaxud daha çox dişin yoxluğu zamanı xəstələrdə heç bir ağrı xarakterli şikayət olmadığından onlar həkimə müraciət etmirlər və bu sonradan diş-çənə sisteminin ikincili deformatsiyalarına gətirib çıxarır. Hətta bir dişin olmaması həmin dişin aid olduğu sıranın deformatsiyasına səbəb olur. Müasir dövrümüzdə stomatologiyada istifadə olunan müasir texnologiyalarla birlikdə diş implantasiyası da diş sıralarının hissəvi qüsurları olan xəstələrin geniş yayılmış reabilitasiya üsullarındandır [Anitua,E., G.Orive, 2008; Waal de Y.C., Raghoobar G.M., 2013]. İmplantasiyanın uğurlu olması üçün bir sıra üsullar tətbiq olunmuşdur ki, bunlara da implantların qızıl, platin, niobium və s. kimi əlvan metallardan hazırlanması və implant səthlərinin müxtəlif xəlitə və polimerlərlə örtülməsi tədbirlərini aid etmək olar. Son dövrlərdə isə diş implantların tərkibinə deyil, orqanizmin implantlara qarşı olan reaksiyalarına, onun reaktivliyinə, implantətrafi toxumaların vəziyyətinin və osteointeqrasiyanı stimula edən vasitələrin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş tədqiqatlar icra edilmişdir. Ağız boşluğuna yerləşdirilmiş implantlar daima ağız boşluğunun müxtəlif mühit şəraitləri və ağız mayələrinin təsirlərinə məruz qalırlar ki, bu da onların funksional fəaliyyətinin təkcə üzərinə düşən mexaniki təzyiqlərlə deyil, həm də ağız boşluğunun müxtəlif toxumaları və implant səthi arasındakı bioloji amillərlə müəyyən olunduğunu göstərir [Sakoh, J., Wahlmann, U., 2006; Subramani K, Jung R.E, 2009]. İmplantlar üzərinə tətbiq olunmuş ortopedik konstruksiyaların bəzi boşluqlarına qida qalıqlarının toplanması, toplanmış qida qalıqlarının isə çürüməsi ağız boşluğunun yerli immün göstəriciləri, pH-ı, yerli mikrofloranın kəmiyyət və keyfiyyətə dəyişikliklərə uğraması, uyğun sahələrdəki periimplant sahələrinin, o cümlədən diş ətlərinin iltihabi xarakterli patologiyalarına yol açır. Müasir günümüzdə mikrob amilinin

implant ətrafı toxumalarda və patoloji ciblərin formalaşmasındakı rolu inkar olunmazdır və bir sıra alimlər tərəfindən sübut olunmuşdur. Rams T.E., Robert T.W., Taum H., Keyes P. (2008) öz tədqiqatlarında ciblərin zondlanması zamanı müəyyən etdikləri dərinliklərlə implant ətrafındakı toxumaların iltihabi proseslərin inkişaf dərəcəsi arasında müsbət mütənəsiblik əlaqəsinin olmasını müşahidə etmişlər. Müəlliflər kliniki nümunələrə əsaslanaraq, implant səthinə çökmüş mikroorqanizmlərin implant ətrafındakı sümük toxumasında rezorbsiya proseslərinə təkan verdiyini qeyd etmişlər. İmplantlar tətbiq olunmuş şəxslərin ağız boşluqlarının effektiv fərdi gigiyenasına nail olmaq adi insanlara nisbətən daha çətindir. İmplantların tətbiqi zamanı fərdi profilaktikanın effektivliyinin təmin edilməsində ağız boşluğunun fərdi gigiyena vasitələrinin düzgün seçilməsinin rolu əhəmiyyətlidir [Chongcharoen Lulic, M., 2012; Ward, S.T., Czuszek C.A., 2016].

Tədqiqatın mədsədi diş sırası qüsurlarının implantasiya üsulu ilə müalicəsi zamanı iltihabi ağırlaşmaların profilaktikasının optimallaşdırılması olmuşdur.

Tədqiqatın vəzifələri:

1. Ağız boşluğunda diş sıralarının qüsurları zamanı implantüstü protezlər tətbiq olunmuş şəxslərin stomatoloji statusunun öyrənilməsi;
2. İmplantüstü ortopedik konstruksiyalar tətbiq edilmiş şəxslərin ağız suyu və diş ərpinin mikrobioloji vəziyyətinə təsirinin müqayisəli qiymətləndirilməsi;
3. İmplantüstü protezlər tətbiq edilmiş şəxslərin ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyətinə «Qara zirə yağı»nın təsirinin müqayisəli qiymətləndirilməsi;
4. İmplantüstü ortopedik protezləmə zamanı ağızın mikrobiosenozuna «Qara zirə yağı»nın təsirinin qiymətləndirilməsi;
5. İmplantüstü protezləmə zamanı həyat keyfiyyəti göstəricilərinə «Qara zirə yağı»nın təsirinin qiymətləndirilməsi.

Elmi yenilik:

- Ağız boşluğuna implantətrafi toxumalar gigiyenik, kliniki və laborator müayinə üsulları ilə öyrənilmişdir;

- İmplantüstü protezləmə zamanı «Qara zirə yağı» ilə müalicə tədbirlərindən sonra stomatoloji status və həyat keyfiyyəti göstəriciləri parametrləri dinamikada öyrənilmişdir;
- İmplantla ortopedik müalicənin bütün mərhələlərində xəstə qruplarında ağız suyunun müqayisəli kliniki və biokimyəvi analizləri aparılmışdır.

Praktiki əhəmiyyəti:

- İmplantüstü ortopedik müalicə ilə yanaşı «Qara zirə yağı»nın istifadəsi müalicə taktikalarının optimallaşdırılmasında mühüm rol oynayacaq.
- İmplantlar tətbiq olunmuş şəxslərin ağız boşluğunda tətbiq etdiyimiz «Qara zirə yağı» xəstələrin həyat tərzinin yaxşılaşmasına imkan verəcək.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. İmplantüstü ortopedik protezləmə zamanı stomatoloji statusun öyrənilməsi;
2. İmplantüstü protezləmə zamanı ağız boşluğunun sanasiyasının vaxtında təşkil edilməsi cərrahi – ortopedik müalicənin nəticələri;
3. Cərrahi implantasiyadan sonra parodont toxumalarının sağlamlığını qorumaq üçün effektiv müalicə tədbirləri;
4. İmplantüstü ortopedik konstruksiyalar tətbiq olunmuş şəxslərin gingivasına «Qara zirə yağı» preparatının təsiri;
5. İmplantüstü ortopedik protezləmə zamanı ağız boşluğunun mikrobiosenozuna «Qara zirə yağı»nın təsiri.

İşin nəticələrinin tətbiqi.

Tədqiqatdan əldə olunan elmi və təcrübi nəticələr ATU–nun Tədris Stomatoloji klinikasının təcrübi fəaliyyəti və stomatologiya profilli kafedraları tədris proqramına daxil edilmişdir.

İşin aprobeasiyası. Tədqiqatın nəticələri aşağıdakı konfranslarda müzakirə edilmişdir:

Материалы XIV Международной научной конференции. 28 апр - 05 мая 2010г. г.Римини, Италия; Здоровье семьи – XXI век. Материалы XIX Международной конференции 27 апреля - 4 мая 2015г. Сочи, Россия. Сочи-Пермь 2015.

Dissertasiya işi ATU-nun ortopedik stomatologiya kafedrasının 27 dekabr 2017-ci il tarixli 09 sayılı və D 03.015 Dissertasiya Şurası nəzdindəki Aprobasiya Şurasının 13 fevral 2018-ci il tarixli 5 sayılı iclaslarında geniş müzakirədən keçmişdir.

Publikasiya. Dissertasiya işinin nəticələri və fraqmentləri 11 elmi işdə, o cümlədən 9 məqalə və 2 tezisdə öz əksini tapmışdır.

İşin strukturu və həcmi. Dissertasiya giriş hissədən, ədəbiyyat icmalından, şəxsi tədqiqatlardan və onların müzakirəsindən, nəticələr, praktik tövsiyələr və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Ədəbiyyat siyahısı 238 mənbədən ibarətdir.

Dissertasiya işinə 21 cədvəl, 23 diaqram və 9 şəkil daxil edilmişdir. İşin həcmi 138 səhifədən ibarətdir.

TƏDQIQATIN MATERIAL VƏ METODLARI

200 nəfər xəstədə müalicə başa çatdıqdan sonra konstruksiyanın sınıması və destruksiyası, diş çököntülərinin konstruksiya səthində toplanması, implantın yerində laxlaması, mukozit, müəyyən zamandan sonra konstruksiyanın fiksasiyasının pozulması, periimplantit, rəng uyğunsuzluqları, dişlərarası təmasların və okkluziyanın qeyri-qənaətbəxş olması kimi çatışmazlıqların rast gəlinməsi hesablanmışdır. Həmçinin diş sırasının qüsuru olan 35 nəfər xəstədə tərəfimizdən implantasiya əməliyyatı aparılmışdır.

Xəstələr üç qrupa ayrılmışdır.

Birinci qrupa daxil edilən şəxslər 3 ay ərzində (n=12) applikasiyon dişarası fırçalar, diş məcunu kimi fərdi gigiyena vasitələri ilə birlikdə ağız boşluqlarını ənənəvi antiseptik olan xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu ilə yaxalamışlar və bu qrup müqayisə qrupunu təşkil etmişdir.

İkinci qrupa daxil edilən şəxslər 3 ay ərzində (n=13) ilk qrupda qeyd etdiyimiz fərdi gigiyena vasitələri ilə birlikdə ənənəvi antiseptiklə deyil, tərəfimizdən stomatoloji məqsədlər üçün istifadəsi təklif edilən təbii «Qara zirə yağı» ilə ağız boşluqlarını 15 dəqiqə saxladıqdan sonra dişlərini fırçalamışlar və bu qrup əsas qrupu təşkil etmişlər.

Üçüncü “nəzarət” qrupunda isə şəxslər 3 ay ərzində (n=10) yalnız qeyd etdiyimiz fərdi gigiyena vasitələri ilə kifayətlənmişlər. Hər 3 qrupda müayinə və müşahidələrə başlamamışdan, başladıqdan 1, 2, və 3 ay sonra olmaqla müayinələr icra edilmişdir. Bu qrup xəstələrə GI, IPI, API, PHP və

SF–həyat keyfiyyəti indekslərinə əsasən müqayisəli müayinə, müalicə və müşahidələr aparılmışdır. Bundan əlavə, yeni dərman preparatının effektivliyini təyin etmək məqsədi ilə bakterioloji tədqiqatlar aparılmışdır.

Alınmış ədədi verilənlər müasir tələbləri nəzərə almaqla statistik metodlarla işlənmişdir. Qrup göstəriciləri üçün orta qiymətlər (M), onların standart xətası (m), sıraların minimal (min) və maksimal (max) qiymətləri, həmçinin qruplarda keyfiyyət göstəricilərinin rastgəlmə tezliyi müəyyən edilmişdir. Tədqiqat işi zamanı alınan nəticələrin statistik işlənməsi Statistica 7.0 komputer proqramı ilə aparılmışdır.

ŞƏXSİ TƏDQIQATLARIN NƏTİCƏLƏRİ

Tədqiqatın ilkin mərhələsində implantlar və onların üzərinə ortopedik konstruksiyalar tətbiq olunduqdan sonra 53 nəfərdə, yəni ümumi xəstələrin 26,5±3,12%-ində ortopedik konstruksiyalarda yemək qalıqlarının toplanması halları, 48 nəfərində, yəni ümumi xəstələr üzrə 24,0±3,02% hallarda diş çöküntülərinin konstruksiyaya üzərində toplanması, 30 nəfərdə, yəni xəstələrin 15,0±2,52%-ində implantların üstünə fiksə edilmiş konstruksiyaların tamlığının pozulması, sınması halları müşahidə olunmuşdur.

29 nəfərdə, yəni xəstələrin 14,5±2,49%-ində implantların laxlaması, 26 nəfərdə, yəni ümumi şəxslərin 13,0±2,38%-ində selikli qişanın iltihabi olan mukozit hallarına rast gəlinmişdir. 24 nəfərdə, yəni ümumi şəxslərin 12,0±2,30%-ində implantüstü konstruksiyaların fiksasiyasının pozulması, 3 halda, yəni qrup üzrə 1,5±0,86% şəxslərdə periimplantit, 74 nəfərdə, yəni ümumi şəxslərin 37,0±3,41%-ində ortopedik konstruksiyanın dişlərinin rənginin uyğunsuzluqları, 61 nəfərdə, yəni bütün xəstələrin 30,5±3,26%-ində dişlərarası təmasların qeyri–qənaətbəxş olması və cəmi 8 nəfərdə, yəni ümumi xəstələrin 4,0±1,39%-ində okklüziya təmaslarının qeyri–qənaətbəxş olması qeydə alınmışdır. Bundan başqa, ağız boşluğunda orqan və toxumaların vəziyyətini müəyyən edən əsas meyarlardan biri də ağız boşluğunun fərdi gigiyenik vəziyyətidir. Bizim tədqiqatda müayinə etdiyimiz 200 xəstədən 107 nəfərində ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyəti qənaətbəxş olsa da, 93 nəfərində vəziyyət qeyri–qənaətbəxş olmuşdur ki, bu göstəricilər müayinə etdiyimiz şəxslərin müvafiq olaraq, 53,5% və 46,5%-ni əhatə etmişdir (cəđ. 1).

İmplantüstü ortopedik konstruksiyalar tətbiq olunmuş şəxslərdə
sonradan müşahidə olunan çatışmamazlıqlar

Çatışmamazlıq	Rast gəlinmə n=200	
	sayla	% -lə
Yemək qalıqlarının qalması	53	26,5 ± 3,12
Diş çöküntüləri	48	24,0 ± 3,02
Ortopedik konstruksiyanın tamlığının pozulması yaxud sınması	30	15,0 ± 2,52
İmplantın laxlaması	29	14,5 ± 2,49
Mukozit	26	13,0 ± 2,38
İmplantüstü konstruksiyanın fiksasiyasının pozulması	24	12,0 ± 2,30
Periimplantit	3	1,5 ± 0,86
Konstruksiyanın dişlərinin rənglərinin uyğun olmaması	74	37,0 ± 3,41
Dişlərarası təmasın qeyri –qənaətbəxş olması	61	30,5 ± 3,26
Okklüziya təmasının qeyri – qənaətbəxş olması	8	4,0 ± 1,39

Ağız boşluğunun müntəzəm olaraq, həkim–stomatoloqun nəzarətində saxlanması, dispanserizasiya, peşəkar gigiyena tədbirlərinin tətbiq olunması, periodontitlərin müalicəsinin icra edilməsi ağız boşluğunda patologiya və xəstəliklərin aradan qaldırılmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Parodontitlər parodont toxumalarının iltihabi-destruktiv xəstəliyi olub, dişlərin erkən itirilməsində əsas rola malikdir. Ağız boşluğunda parodontitlərin olması implantlar üçün real təhlükə mənbəyidir, çünki parodontitlər zamanı periodont ciblərində *A.actinomycetem comitans* və *P.gingivalis* kimi yüksək parodontopatogenliyə malik mikroorqanizmlər üçün depo rolunu oynayırlar. Bu mikroblar implantətrafi toxumaları da iltihabi–destruksiya proseslərinə cəlb edərək, periimplantitlərə gətirib çıxara bilərlər. Ağız boşluğunda implantların lokalizasiyası da kliniki əhəmiyyətə malikdir. Adətən insanlar ilk olaraq, çənədə yan dişlərini itirirlər ki, bunun da əsas səbəbləri yan dişlərin daha çox və ağır funksiya icra etmələri, daha dərin

şırımlara və çuxurlara malik olduqlarından daha çox karioz prosesə və kariyesin ağırlaşmalarına daha çox məruz qalmaları ilə əlaqədardır. Siqaretçəkmə zərərli vərdişlərdən olub, ümumi orqanizm səviyyəsində baş verən patologiyalara səbəb olmaqla bərabər, ağız boşluğunun yerli immuniteti, mikrobiosenozu və digər parametrlərinə mənfi təsirlər göstərməklə implantasiya əməliyyatının nəticələrinə də mənfi təsirlər göstərir.

Müalicə məqsədilə təbii vasitə olan «Qara zirə yağı»ndan istifadə etdiyimiz 13 nəfərlik qrupda müalicədən əvvəl diş ətində ağrının olması əlaməti 11 nəfərdə, yəni qrupun $84,6 \pm 10,01\%$ -ində, təbii vasitənin tətbiqindən 3 ay sonra isə cəmi 2 nəfərdə rast gəlinməklə, qrupun $15,4 \pm 10,01\%$ -ni təşkil etmişdir (cəd.2).

Cədvəl 2.

«Qara zirə yağı»nın diş ətindəki iltihabi dəyişiklik əlamətlərinə təsiri

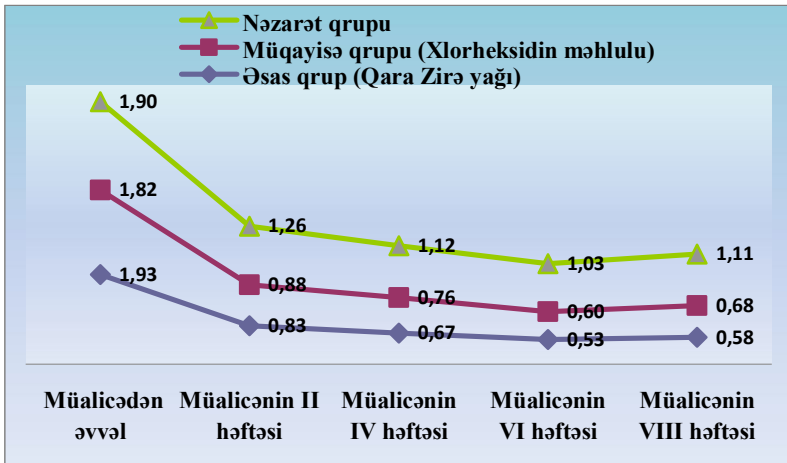
İltihab əlamətləri	Əsas qrup n=13			
	Müalicədən əvvəl		Müalicədən sonra	
	Sayla	%-lə	Sayla	%-lə
Ağrı	11	$84,6 \pm 10,01$	2	$15,4 \pm 10,01^{**}$
Diş ətindən qanaxma	10	$76,9 \pm 11,69$	3	$23,1 \pm 11,69^{**}$
Diş ətində şişkinlik	7	$53,8 \pm 13,83$	2	$15,4 \pm 10,01^*$
Halitoz	11	$84,6 \pm 10,01$	3	$23,1 \pm 11,69^{**}$
Diş ətinin hiperemiyası	12	$92,3 \pm 7,39$	1	$7,7 \pm 7,39^{***}$

Qeyd: dürüstlük əmsalları* - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$

Diş ətindən qanaxma hallarına isə «Qara zirə yağı» preparatının tətbiqindən əvvəl 10 implantüstü protez tətbiq olunmuş xəstədə rast gəlinməklə, qrup üzrə $76,9 \pm 11,69\%$ -i əhatə etməsinə baxmayaraq, müalicənin 3-cü ayında əhəmiyyətli dərəcədə az, 3 nəfərdə rast gəlinməklə əsas qrupun $23,1 \pm 11,69\%$ -ni təşkil etmişdir. Diş ətinin hiperemiyası əlamətinə isə «Qara zirə yağı»nın tətbiqindən qabaq 12 ($92,3 \pm 7,39\%$) nəfərdə rast gəlinməsinə baxmayaraq, onun tətbiqinə başladıqdan 3 ay sonra cəmi 1 nəfərdə aşkar edilmişdir ki, bu da qrupun $7,7 \pm 7,39\%$ -ni təşkil

etmişdir. Tədqiqat zamanı alınmış nəticələr göstərir ki, «Qara zirə yağı»nın tətbiq olunması zamanı diş əti toxumalarının vəziyyəti nisbətən normallaşmışdır.

Müalicə məqsədilə ağız boşluğu və ortopedik konstruksiyalar applikasion dışarası fırçalar, diş məcunu (parodontaks) kimi fərdi gigiyena vasitələri ilə birlikdə ağız boşluqlarını ənənəvi antiseptik olan xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu ilə yaxalanmış 12 nəfərlik müqayisə qrupunda antiseptikin tətbiqindən qabaq GI indeksinin qrup üzrə bir nəfərə düşən orta göstəricisi $1,82 \pm 0,047$ olduğu halda, ənənəvi antiseptikin istifadəsinin 2–ci həftəsində azalaraq, $0,88 \pm 0,033$ müəyyən edilmişdir. Ənənəvi antiseptikin istifadəsinin 4–cü həftəsində isə diş əti indeksinin (GI) göstəricisi bir qədər azalaraq $0,76 \pm 0,032$ hesablanmışdır (diaq.1).

Diaqramma 1. İmplantüstü çıxmayan protezləmə zamanı diş ətinin vəziyyətinə müxtəlif vasitələrin müqayisəli təsiri.

Diş əti indeksi üzrə alınmış bu nəticələr ağrıkəsici, anti-allergik, bakteriya, göbələk və qismən virus əleyhinə təsirlər göstərən, iltihabi prosesi azalan, qan dövranını sürətləndirən, immun sistemi gücləndirən, arterial təzyiqli, qanda şəkərin miqdarını azaldan, xərçəng hüceyrələrinin bölünməsinə ləngidən «Qara zirə yağı»nın (Qaraçörəkotu yağı) diş ətinin də uyğun göstəricilərinə müsbət təsirlərə malik olduğunu göstərmişdir.

Müasir dövrümüzdə itirilmiş diş sıralarının bərpasının cərrahi üsulu olan implantların çənəyə yerləşdirilməsi inkişaf etdirilmişdir və bir sıra uğurlu kliniki nəticələr alınmışdır. İmplantlar əsasən inert tərkibli nikel titan xəlitələrində ibarət olur. Onlar çənə sümüyünə osteointeqrasiya yolu ilə birləşirlər. İmplantların çənəyə yerləşdirilməsi zamanı ağız boşluğunun vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və profilaktika-müalicə tədbirlərinin gücləndirilməsinə aid olan tədqiqatlar çox aktual mövzunu əhatə edirlər. Onu da qeyd edək ki, implantların birbaşa çənə sümüyünə yerləşdirilməsi kliniki baxımdan davamlı xarakterli olsa da, onların normal dişlərdəki kimi amortizasiya qabiliyyətinə malik parodontları olmur. Ona görə də, onların həddindən çox yüklənməsi, antiseptika qaydalarının pozulması və s. kimi səhvlər periimplantit, implantların tutmaması və s. kimi fəsadlara səbəb ola bilər. İmplantlar tətbiq olunduqdan sonra onların üzərinə quraşdırılan ortopedik konstruksiyaların gigiyenik təmizliyi də aktual mövzudur. İmplantüstü ortopedik konstruksiyaların gigiyenik vəziyyətinin aşağı səviyyədə olması onların ətrafındakı diş ətlərinin də vəziyyətinə təsirsiz ötürür. Diş ətlərinin kliniki vəziyyəti ağız boşluğundakı və ümumi orqanizmin vəziyyətinin əsas göstəricilərindən hesab olunur. İmplantüstü ortopedik konstruksiyaların fərdi və peşəkar gigiyenası məqsədlə bir sıra vasitələr tətbiq olunur.

Ağız boşluğunda gigiyenik vəziyyətin müsbət istiqamətdə dəyişdirilməsi məqsədlə uzun illərdir ki, ənənəvi antiseptik olan xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu geniş tətbiq olunur və onun təsir mexanizmi hüceyrə divarının tamlığının pozulmasına əsaslanır. Xlorheksidin sintetik–kimyəvi yolla əldə olunan kimyəvi maddədir. Bu kimyəvi maddənin müsbət təsirlərilə yanaşı selikli qişaya bir sıra mənfi təsirlərinin də olduğu bir sıra tədqiqatlarda sübut olunmuşdur. İmplantüstü ortopedik konstruksiyalar tətbiq edilmiş şəxslərin ağız boşluğunun gigiyenik effektivliyinə müxtəlif vasitələrin təsirinin müqayisəli qiymətləndirilməsi məqsədlə apardığımız tədqiqat nəticəsində əsas qrupu təşkil edən 13 nəfərdən ibarət ağız boşluğu, implantüstü ortopedik konstruksiyalar, diş ətləri və dişlərarası sahələri tərəfimizdən ağız boşluğunun sağlamlaşdırılması üçün istifadəsi təklif olunan «Qara zirə yağ» preparatı ilə işlənmiş şəxslərdə müalicə tədbirlərinə başlamamışdan əvvəl PHP–ağız boşluğunun gigiyenik effektivlik indeksinin qrup üzrə bir nəfərə düşən orta göstəricisi $2,62 \pm 0,061$ olmasına baxmayaraq, təbii vasitənin tətbiqinə başladıqdan sonra 2–ci həftədə o aşağı enərək,

1,68±0,055 hesablanmışdır. «Qara zirə yağı»nın (Qaraçörəkotu yağı) tətbiq olunduğu bu qrupda müalicənin 4-cü həftəsində isə PHP indeksinin göstəricisi azalma tendensiyasına sadıq qalaraq, 1,36±0,049-a düşmüşdür (cəđ.3).

Cədvəl 3.

İmplantüstü ortopedik konstruksiyalar tətbiq edilmiş şəxslərin ağız boşluğunun gigiyenik effektivliyinə müxtəlif vasitələrin müqayisəli təsiri

Müayinə qrupları	Müayinə -müalicə müddətlərində indeksin göstəriciləri (PHP)								
	Müali cədən əvvəl	Müali cənin 2-ci həftəsi	$P_{müalicə}$ dən öncə<	Müali cənin 4 -cü həftəsi	$P_{müalicə}$ dən öncə<	Müali- cənin 6-cı həftəsi	$P_{müalicə}$ dən öncə<	Müali - cənin 8-ci həftəsi	$P_{müalicə}$ dən öncə<
«Qara zirə yağı» - əsas qrup (n = 13)	2,62±0,061	1,68±0,055	0,001	1,36±0,049	0,001	0,95±0,066	0,001	1,12±0,051	0,001
Xlorheksinin 0,02% -li məhlulu – müqayisə qrupu (n = 12)	2,54±0,065	1,83±0,029	0,001	1,42±0,048	0,001	1,13±0,065	0,001	1,28±0,063	0,001
$P_1 <$	-	0,05		-		-		-	
«Nəzarət» qrupu (n = 10)	2,70±0,099	2,22±0,036	0,001	1,88±0,025	0,001	1,75±0,037	0,001	1,83±0,056	0,001
$P_1 <$	-	0,001		0,001		0,001		0,001	
$P_2 <$	-	0,001		0,001		0,001		0,001	

Qeyd: P1, P2 – qruplara görə dürüstlük dərəcəsi

Müalicənin 6-cü həftəsində isə təbii vasitənin təsiri ilə uyğun indeksin göstəricisi 0,95±0,066 –a qədər enmişdir ki, bu təbii vasitənin

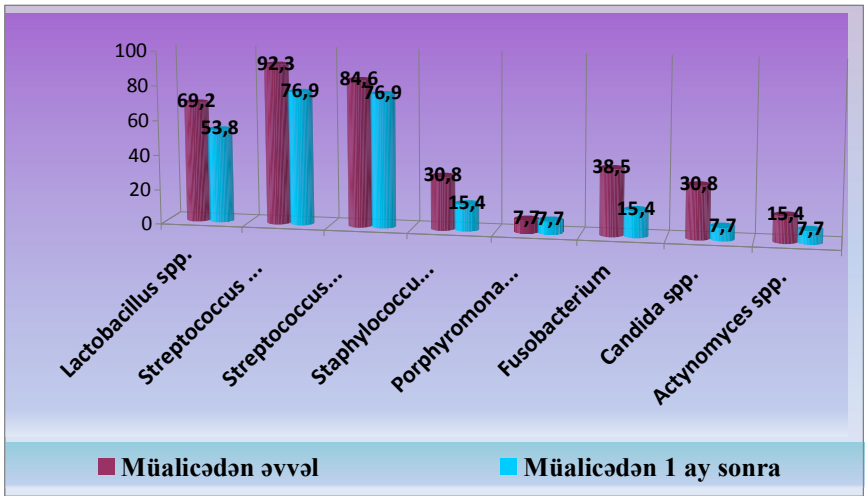
tətbiqinə qədərki göstəricidən, demək olar ki, 3 dəfəyə qədər aşağıdır. Müşahidələrin sonunda, yəni təbii vasitənin tətbiqinin 8–ci həftəsində isə müvafiq indeksin göstəricisi 6–cı həftəyə nisbətən cüzi artmaqla, $1,12 \pm 0,051$ -ə yüksəlmişdir ki, bu da tədqiqata başladıqda olan qrup üzrə bir nəfərə düşən orta göstəricidən 2 dəfədən də çox aşağıdır. İmplantüstü ortopedik konstruksiyalar tətbiq edilmiş şəxslərin implantüstü protezlərinin gigiyenik vəziyyətinə müxtəlif vasitələrin təsirinin müqayisəli qiymətləndirilməsi məqsədilə apardığımız tədqiqat əsas qrupu təşkil edən 13 nəfərdən ibarət ağız boşluğu, implantüstü ortopedik konstruksiyalar, diş ətləri və dişlərarası sahələri tərəfimizdən ağız boşluğunun sağlamlaşdırılması üçün istifadəsi təklif olunan «Qara zirə yağı» preparatı ilə işlənmiş şəxslərdə müalicə tədbirlərinə başlamamışdan qabaq IPI implantüstü gigiyenik indeksin qrup üzrə bir nəfərə düşən orta göstəricisi $1,33 \pm 0,060$ olduğu halda təbii vasitənin tətbiqinə başladıqdan artıq 1 ay sonra konstruksiyaların səthlərinə ərp kütləsinin əhəmiyyətli dərəcədə azalması müşahidə olunmuşdur ki, bu da özünü indeksin göstəricisində ehtiva etdirmiş, indeks göstəricisi $0,97 \pm 0,056$ –ya enmişdir. Zondlamada alətin ucunda ərp kütləsi xeyli miqdarda az olmuş, qida qalıqları isə ümumiyyətlə olmamışdır. Ümumiyyətlə, implantlar üzərinə quraşdırılmış ortopedik konstruksiyalarda qida qalıqlarının qalması və zondlamada aşkar olunması gigiyenik problemlərlə birlikdə konstruksiyanın struktur problemlərinin də olduğunu göstərir. Təbii preparat tətbiq etdiyimiz əsas qrupda təbii yağın istifadəsinin 2–ci ayında da indeksin göstəricisindəki müsbət istiqamətli tendensiya davam etmiş müvafiq göstərici $0,74 \pm 0,052$ müəyyənləşdirilmişdir

Ağız boşluğu tərəfimizdən stomatologiyada istifadə olunması tövsiyə və təklif edilən «Qara zirə yağı» təbii preparatı ilə işlənmiş 13 nəfərlik əsas qrupda *Lactobacillus* mikroorqanizminin rast gəlinməsi yeni preparatın tətbiqindən qabaq qrup üzrə $69,2 \pm 12,80\%$ şəxsləri (9 nəfər) əhatə etməklə, $3,79 \pm 0,242$ KƏV qeyd edilsə də, onun tətbiqinə başladıqdan 3 ay sonra 7 nəfərdə aşkarlanaraq, $3,79 \pm 0,242$ KƏV olmaqla qrupun $53,8 \pm 13,83\%$ -ində müəyyən edilmişdir.

Staphylococcus aureus mikroorqanizminin təbii vasitə tətbiq etdiyimiz qrupda rast gəlinməsi isə preparatın tətbiqindən qabaq 4 nəfərdə olmaqla $30,8 \pm 12,80\%$ şəxslərin ağız suyu nümunələrində rast gəlinməsi də, müalicə tədbirlərindən sonra bu göstərici 2 dəfə azalaraq, 2 nəfərdə olmaqla qrupun $15,4 \pm 10,01\%$ -ni əhatə etmişdir (diaq.2). Müalicədən əvvəl və sonra

mikroorqanizmin koloniya əmələ gətirmə vahidi uyğun olaraq, $3,47 \pm 0,103$ və $2,23 \pm 0,049$ müəyyən edilmişdir.

Fuzobakteriyaların nümayəndələrinə müalicədən qabaq ağız suyu nümunələrinin $38,5 \pm 13,49\%$ -ində rast gəlinmişdir ki, bu da 5 nəfəri əhatə etmişdir. Təbii vasitə ilə müalicəyə başladıqdan 3 ay sonra bu göstərici 2 dəfəyə yaxın azalaraq, ağız suyu nümunələrində rast gəlinməklə qrupun $15,4 \pm 10,01\%$ -ni əhatələmişdir.

Diaqramma 2. «Qara zirə yağı»nın ağız boşluğunun mikrobiosenoza təsiri.

Kandida cinsli göbələk nümayəndələrinin təbii vasitə tətbiq etdiyimiz qrupda rast gəlinməsi isə müalicədən qabaq 4 nəfərdə olmaqla $30,8 \pm 12,80\%$ şəxsləri əhatə etmiş, preparatın tətbiqindən sonra isə 4 dəfədən də çox azalaraq, qrupun $7,7 \pm 7,39\%$ -ni əhatə etməklə cəmi 1 nəfərdə aşkar edilmişdir. Mikroqöbələklərin virulentliyini xarakterizə edən KƏV göstəricisində də eyni tendensiya izlənilmiş, müalicədən qabaq uyğun göstərici $3,46 \pm 0,139$ olmasına baxmayaraq, təbii vasitə ilə müalicədən sonra 4 dəfəyə qədər azalaraq, $0,67$ -ə enmişdir. Hər 3 qrup üzrə aldığımız rəqəmlər onu qeyd etməyə imkan verir ki, «Qara zirə yağı» preparatının təsiri ilə implantüstü körpüyəbənzər ortopedik konstruksiyalar tətbiq etdiyimiz şəxslərin ağız boşluğunun mikrobiosenoza xlorheksidinin

0,02%-li məhlulunun göstərdiyi müsbət dəyişikliklərə uyğun şəkildə korreksiya edir və hətta bəzi şərti-patogen mikroorqanizmləri daha çox məhdudlaşdırır.

İmplantüstü ortopedik protezləmə zamanı həyat keyfiyyəti göstəricilərinə təbii vasitələrin təsirinin müqayisəli qiymətləndirilməsi məqsədilə aparılmış tədqiqat nəticəsində SF-36 sorğusunun fiziki komponentinin fiziki funksional vəziyyət parametri üzrə araşdırmalar zamanı ağız boşluqları ənənəvi antiseptik olan xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu ilə işlənmiş xəstələr qrupunda müalicə tədbirlərindən qabaq onların qeyd olunan göstəricisi $61,5 \pm 1,91$ hesablanarsa da, ənənəvi antiseptikin tətbiqinə başladıqdan 1 ay sonra $63,1 \pm 1,75$, 3 ay sonra $66,2 \pm 1,29$ və 6 ay sonra isə yüksələrək, $70,0 \pm 0,98$ müəyyən edilmişdir. Tərəfimizdən stomatoloji praktikada tətbiq olunan təbii “Qara zirə yağı” ilə ağız boşluqları qeyd etdiyimiz yolla işlənmiş 13 nəfərlik II qrupda isə bu fiziki parametr üzrə sorğu zamanı müalicədən qabaq uyğun göstərici $61,7 \pm 0,94$ olmasına baxmayaraq, müalicənin 1 aylığında $63,8 \pm 1,09$, 3 aylığında $67,9 \pm 1,14$ və 6 aylığında isə daha da yüksələrək, $71,7 \pm 0,94$ hesablanmışdır (cə.d.4).

SF -36 sorğusunun psixoloji komponentinin cinsi psixoloji funksiya (RE) parametri üzrə hesablamalar zamanı ənənəvi antiseptik tətbiq etdiyimiz müqayisə qrupunda antiseptikin tətbiqindən qabaq bu göstərici $46,1 \pm 4,69$ olduğu halda, onun tətbiqinə başladıqdan 1 ay sonra bu göstərici artaraq $53,9 \pm 4,69$, 3 ay sonra $56,4 \pm 4,45$ və 6 ay sonra isə $76,9 \pm 4,44$ bal qiymətləndirilmişdir.

SF-36 sorğusunu psixoloji komponentinin həyat aktivliyi parametri üzrə hesablamalar zamanı isə uyğun göstərici ənənəvi antiseptik tətbiq etdiyimiz 12 nəfərlik qrupda müalicədən əvvəl $36,9 \pm 1,55$ hesablanarsa da, müalicənin 1 aylığında $40,4 \pm 1,32$, 3 aylığında $46,2 \pm 1,51$ və 6 aylığında isə $55,4 \pm 1,32$ qiymətləndirilmişdir. Tərəfimizdən stomatoloji praktikada tətbiqi təklif edilən “qara zirə yağı” preparatı tətbiq olunan II qrupda isə uyğun psixoloji parametr üzrə sorğu zamanı müalicədən qabaq göstərici $37,9 \pm 1,56$ bal olmasına baxmayaraq, müalicənin 1 aylığında uyğun göstərici artaraq $42,9 \pm 1,79$, 3 aylığında artaraq $53,3 \pm 1,42$ və 6 aylığında isə daha da artaraq $62,1 \pm 1,89$ hesablanmışdır.

SF-36 sorğusunun psixoloji komponentinin cinsi psixoloji funksiya (RE) parametri üzrə hesablamalar zamanı ənənəvi antiseptik tətbiq etdiyimiz müqayisə qrupunda antiseptikin tətbiqindən qabaq bu göstərici

46,1±4,69 olduğu halda, onun tətbiqinə başladıqdan 1 ay sonra bu göstərici artaraq 53,9±4,69, 3 ay sonra 56,4±4,45 və 6 ay sonra isə 76,9±4,44 bal qiymətləndirilmişdir.

Alınan göstəricilər təbii vasitə olan “Qara zirə yağı” preparatının implantüstü ortopedik konstruksiyalar tətbiq olunmuş şəxslərin həyat keyfiyyəti göstəricilərinə təsir etməklə, onların reabilitasiya qabiliyyətlərinin artırılmasında mühüm rol oynadığını göstərir.

NƏTİCƏLƏR

1. Tədqiqatda müayinə etdiyimiz 200 xəstədən 107 nəfərində ağız boşluğundakı ortopedik konstruksiyanın vəziyyəti qənaətbəxş, 93 nəfərində isə qeyri-qənaətbəxş olmuşdur ki, bu göstəricilər müayinə etdiyimiz şəxslərin müvafiq olaraq, 53,5% və 46,5%-ni əhatə etmişdir.
2. Peşəkar gigiyenik və parodontal yardım tədbirləri postimplantasion reabilitasiya və implantüstü ortopedik konstruksiyaların gigiyenik vəziyyətinin saxlanılmasında mühüm əhəmiyyətə malik olmuşdur.
3. «Qara zirə yağı»ndan istifadə etdiyimiz 13 nəfərlik qrupda müalicədən əvvəl diş ətində ağrının olması əlaməti 11 nəfərdə (84,6±10,01%) olduğu halda, təbii vasitənin tətbiqindən 3 ay sonra cəmi 2 nəfərdə (15,4±10,01%) rast gəlinmişdir ($p<0,01$).
4. Ağız boşluğu, implantüstü ortopedik konstruksiyalar, diş ətləri və dişlərarası sahələri «Qara zirə yağı» preparatı ilə işlənmiş 13 nəfərlik əsas qrupda təbii vasitənin tətbiqindən qabaq API indeksinin qrup üzrə bir nəfərə düşən orta göstəricisi 64,9±4,44% olmasına baxmayaraq, müalicənin artıq II həftəsində həmin göstərici 2 dəfəyə qədər aşağı düşməklə, 38,7±1,17% olmuşdur ($p<0,05$).
5. «Qara zirə yağı» preparatı ağız boşluğunun mikrobiosozunu xlorheksidinin 0,02%-li məhlulunun göstərdiyi müsbət dəyişikliklərə uyğun şəkildə korreksiya edir və hətta bəzi şərti-patogen mikroorqanizmləri daha çox məhdudlaşdırır.

PRAKTİKİ TÖVSIYƏLƏR

1. «Qara zirə yağı» preparatının uzun zamandır tibbdə uğurla tətbiq olunan sintetik antiseptik vasitə olan xlorheksidinin 0,02% -li məhlulu ilə uyğun göstəricilərə malik olduğundan, tibbi təcrübədə əminliklə istifadə edilməlidir.
2. «Qara zirə yağı» preparatı implantüstü ortopedik konstruksiyalar tətbiq olunmuş şəxslərin gingivasına və ağız boşluğunun mikrobiosenoza müsbət təsir göstərir və stomatoloji təcrübədə geniş istifadə olunması tövsiyə olunur.
3. İmplantlar tətbiq olunmuş şəxslərin ağız boşluqlarının effektiv fərdi gigiyenasına nail olunmasının müəyyən çətinliyi və eyni zamanda vacibliyi nöqtəyi nəzərdən müalicə-profilaktika vasitələrinin düzgün və səmərəli seçilməsi çox əhəmiyyətlidir.

DİSSERTASIYANIN MÖVZUSU ÜZRƏ DƏRC EDİLMİŞ ELMİ İSLƏRİN SİYAHISI:

1. İmplantlar üzərində ortopedik konstruksiyaların tətbiqi zamanı baş verən ağız boşluğunun profilaktikası imkanları /Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 4, 2014, səh.180-183
2. Показатели активности амилазы и перекисного окисления липидов смешанной слюны у больных гипотиреозом /Материалы XIV Международ.науч.конф. 28 апр-05 мая 2010г. г.Римини, Италия, стр.72 (соавт. Биннатов Р.С.,Керимова Г.Э.)
3. İmplantüstü ortopedik protezləmə zamanı ağız boşluğunun mikrobiosenoza təbii vasitələrin təsirinin öyrənilməsi/ Qafqazın stomatoloji yenilikləri, № 21-2015, səh. 50-56
4. İmplantüstü protezləmə zamanı müalicə və profilaktika tədbirlərinin səmərəliliyinin artırılması/ Sağlamlıq, № 4, 2015. Səh.73-78 (həmmüə. Məmmədov F.Y.)

5. Повышение эффективности реабилитационных мер при дентальной имплантации / *Azərbaycan Tibb Jurnalı*, № 2, 2015, səh.69-75 (соавт. Мамедов Ф.Ю.)
6. Совершенствование лечебно-профилактических мероприятий у пациентов с ортопедическими конструкциями на имплантатах / “Медицинские новости”, Минск, № 6(249) 2015, стр.64-67, (соавт. Панахов Н.А., Мамедова Н.С.)
7. İmplantüstü protezlər tətbiq olunmuş şəxslərdə stomatoloji statusun xarakteristikası / *Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri*, № 1, 2015, səh.208-212
8. İmplantüstü ortopedik protezləmə zamanı pasiyentlərin həyat keyfiyyəti / *Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri*, № 2, 2015, səh.188-193
9. Эффективность применения биологически нейтральных препаратов для лечения и профилактики осложнений дентальной имплантации / *Биомедицина*, Москва, № 3, 2015, стр. 24-28 (соавт. Панахов Н.А.)
10. İmplantüstü ortopedik protezləmə zamanı ağız boşluğunun mikrobiosenoza təbii vasitələrin təsirinin öyrənilməsi /*Sağlamlıq*, № 1, 2016. Səh.150-155
11. Повышение эффективности протезирования при дентальной имплантации/ *Здоровье семьи – XXI век. Материалы XIX Международной конференции 27 апреля - 4 мая 2015г. Сочи, Россия. Сочи-Пермь 2015* стр. 255-258 (соавт. Мамедова Н.С., Дамирчиева М.В., Ализаде А.Р.)

ХАНИФЕ ХАМДИ кызы МУСАЕВА

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФИЛАКТИКИ ОСЛОЖНЕНИЙ
ВО ВРЕМЯ ЗАМЕЩЕНИЯ ДЕФЕКТОВ ЗУБНЫХ РЯДОВ
МЕТОДОМ ИМПЛАНТАЦИИ**

РЕЗЮМЕ

Были проведены исследования у 200 лиц после дентальной имплантации и протезирования. Во время обследования определялись гигиеническое состояние полости рта, наличие мукозита и периимплантита, расположение имплантатов и состояние протезных конструкций на имплантатах. В основной группе у 13 больных были сделаны аппликации пародонта и периимплантатных тканей маслом черного тмина. 12 пациентов контрольной группы полоскали рот традиционным 0,02%-ым раствором хлоргексидина. Среди 200 пациентов с имплантатами у 30,5% имплантат вживлялся в верхнюю челюсть, у 39% в нижнюю челюсть, а в остальных случаях в обе челюсти. На второй стадии исследований, в ходе которой определялись недостатки дентальной имплантации, у 26,5% больных выявлялось наличие пищевых остатков в области ортопедических конструкций, в 24,0% случаев - зубные отложения в области протезов и имплантатов. Полученные по всем группам результаты доказывают то, что применяемое для лечения и профилактики осложнений дентальной имплантации масло черного тмина так же как и 0,02% раствор хлоргексидина приводит к эффективной коррекции гигиенического состояния и микробиоценоза полости рта, а в некоторых случаях более выражено ингибирует активность патогенных микроорганизмов. В начале исследований у больных всех трех групп отмечались признаки локального воспаления. Комплексное лечение пациентов включало профессиональную гигиену полости рта, обучение правилам индивидуальной гигиены полости рта с последующим контролем. Включение в реабилитационный комплекс биологически нейтрального препарата после дентальной имплантации способствовало более выраженному купированию клинических проявлений воспалительного процесса на всех этапах наблюдений, что позволило установить высокую терапевтическую эффективность предложенного нами препарата.

**IMPROVEMENT OF PROPHYLAXIS THE COMPLICATION AT
THE TREATMENT OF TOOTH DEFECT BY IMPLANTATION**

SUMMARY

Studies have been conducted on 200 individuals after dental implantation and prosthetics. During the examination was determined hygienic condition of the oral cavity, mucositis and periimplantitis presence, location and condition of the implant, prosthetic devices. In the main group in 13 patients were made irrigation of tissue around implants and periodontal tissues with black cumin oil. 12 patients in the control group rinse oral cavity with traditional 0,02% solution of chlorhexidine. Among 200 patients with implants in 30,5% causes implants are inserted into the upper jaw, in 39% - in the lower jaw, and in all other cases - in both jaws. In the second stage of research, which determines the disadvantages of dental implantation, in 26,5% of patients revealed the presence of food residues in the field of prosthetics, in 24,0% of cases - dental plaque in the field of implants and prosthetics. The results indicate that the black cumin oil used for the treatment and prevention of dental implant complications, as 0,02% solution of chlorhexidine results in efficient correction of hygienic condition and oral microflora, and in some cases more it pronounced inhibit the activity of pathogenic microorganisms.

Early studies in patients of all three groups showed signs of local inflammation. Complex treatment of patients included professional oral hygiene, learning the rules of personal hygiene of the oral cavity with subsequent control. Inclusion in the rehabilitation complex biologically neutral drug after dental implant promotes more pronounced relief of clinical manifestations of the inflammatory process at all stages of observation therapeutic and promotes to revealed efficacy of solutions proposed by us.

Kağız formatı 60x84 ¹/₁₆.
Sifariş 474 Tiraj 100.

Azərbaycan Tibb Universitetinin
mətbəəsində çap edilmişdir.

Tel.: 595-55-76

МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

ХАНИФЕ ХАМДИ кызы МУСАЕВА

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФИЛАКТИКИ ОСЛОЖНЕНИЙ
ВО ВРЕМЯ ЗАМЕЩЕНИЯ ДЕФЕКТОВ ЗУБНЫХ РЯДОВ
МЕТОДОМ ИМПЛАНТАЦИИ**

3226.01 – Стоматология

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по медицине

БАКУ – 2018